

Norbert Tauer Pragako euskaltzalea

Bizi bedi betiko euskara ezta.
Zuen aurrekoen ta ait'amen elia.
Euskaraz egizte toki guzietan.
Ta batez ere beti zuen zientan.

Hitz-neurtuzko kontseilu horrekin bukatzen zuten Praga-ko Tauer euskaltzale suharrak **Bere idazkiak** (1962) zeritzan liburuxkoa.

Bere denak, euskaldun askoren baitan piztu zuen euskaltzaletasuna eta ez dira gutxi euskaraz idazten jarri zutenak ere, Euskara ikasi, gure literatura ezagutu eta "euskaldunei euskaraz" esaldia ikurtzat hartuz abiatu zen euskaldunongana, gure kultur aldirikaritan artikulak argitaratu eta euskaldun askori gutunak idatzi. Jokaera horren ondoriozkoa izan zen 1955etik 1962ra Buenos Aires-ko Euskaltzalek zeritzan elkariekar ezitatu erasutuzko norgaiegokak bata bestearen ondorean Tauer-ek irabaztea. Horregatik, samingarria izan zaigu euskaltzaleoi hil honen lehen egunean adiskide Jose Mari Satrustegik eman zigun berri beltza, Norbert Tauer hil zela urtarilaren 28an.

Euskarazko kultur aldirikaritan idatzi zituen artikuluez gainera, milakak gutunak idatzi zituen euskaltzaleentzat. Gutunon muetra tipi bat baizik ezta **Bere idazkiak** liburua. Hogetabost gutun ereduari biltzen ditu, bere garaiko euskaltzaleen lana eta gura luzaz adierazi ondorean. Baina, gutuzen gainera, dakarrena ezta hitzazur luze hori ba-karrak, bukaeran berak ondutako bost olerki ere baditu, denak Euskal Herria eta euskaren goresmenez. Aldiz, berak ere jaso zituen hemengo goresmenak eta, besteak beste, Euskaltzain ohorezkoa genduen, Buenos Aires-ko Euskaltzalek ere ohorezko bazkide izendatu zuten eta Instituto Americano de Estudios Vascos erakundeak ere taldekide hartu zuen.

Hemengo aldirikariera euskaraz idazteaz gainera, hangetan euskara eta euskaldunon berri ematen ere ahalegindu zen. Euskarazko lehen lana 1928an Donostiako Argia-n publikatu zuena izango da noski. Han ordea, "Baskové" (Euskaldunak) *Narodní obzer al-*

dizkarian 1936an argitaratu zuen. Geroago, hemengo egoera iluna ezaguturik, "Baskovtina a jeji dnesni situace" (Euskara eta oraingo bere egoera) 1965. Baina, lanik garrantzitsuenak, Espainia eta Portugalgo idazle-lean hiztegiak (*Slovník spisovatelů, Španělsko portugalšsko*) eskaini zuena da. Praga-ko Odeon argitaletxeak 1968an argitaratu zuen, elkar lanean osatu, gaztelera, portugesa, katalana eta galegoarekin batean euskarazkoa barne zela. Euskarazkoa Tauer-ek egina, sarrean gure literaturaren historia labur bat duela eta liburuaren barruan, euskaldun idazleen berriak beste lau hizkuntzakoekin batean.

Praga-ra heltzen ziren euskaltzaleak bisitatu zuten eta igazko udagoienetz Satrustegi eta Hernandoren bisita izan zuen, lau urte lehenago nerea izan zuen bezala. Iks nere **Bidez** liburuaren 412-420 orrialdeetan orduan eman nituen berriak. Orduako kezak-tuak ginen bere liburutegi aberatsak etaman zezakean burubidez, zeren Tauer-ek ez baidu uzten oinordekorik, bere emazte Franziska izan ezik. Bere borondatea, igazko udakenez Satrustegiri agertu zionez, Euskaltzaindiko Azuke Bibliotekara ematea da, baina, behar bada, ekartzeak bere zereginak izango ditu.

Gure mende honen hasieretan, Tauer, Euskal Herriak beregan dituen berezitasunen txoraturik gelditu zen eta Campion-en gramatikaz euskara ikasten hasi. Atzerritar gehienei gertatu zaien bezala, gure hizkuntza lillaturik gelditu zen eta bere esaldia izan zen: "Euskara, munduko hizkuntza guztien artean ederrena ta bere egituragatik harrigarriena da".

Gerraondoko euskaltzaleentzat bere garrantzia izan zuten euskaldunoi dei egina idatzi zituen artikulua apagarri haiek: "Bizi bedi geure Euskara maite maitea" (gutun errara egina, "Neure euskaldun gazte maite maiteak" deiaz hasia, *Azkatasuna* aldirikaritan, 1946-X-15); "Euskal literaturari buruz" (*Euzko-gogoa*, 1951, 7-8 zenb.); eta "Euskararen pizkundeak" (*Euzko-Deya*, México, N.º 226, Pragatik 1959an bidalia). Gaur egungo

ikuspegitik lehen baino balio gehiago duten idaz lanak, euskaldun asko euskaragatik etsipendurik bizi ziren garaiak izatez. Beraz, ezta erraz neurtzekoa Norbert Tauer euskaltzale kartuari zenbat zor dion gure egunotako berpizkundeak.

Txekoslovakia-ko Pizen-Pilsen hirian sortua zen 1898. urteko ekainaren 6an. Merkataritza-ko ikasketak egin zituen eta zenbait hizkuntza menderatzea heldu zenez, Enbaxadako merkataritza arduradun izana Paris eta Madrid-en, gure herria izagutzeko aukera izan zuen. Azken urteetan, jubilaioa hartu arte, Pragako Udalean lan egin zuen.

Pragan, Vínohradská kaleko 126.ean ez zitzaion euskal girorik falta bere azken urteetan, ikurrizah gainera bi lauki Valentín Zubiaurre pintorearenak, Lucas-ena beste bat, pizkunde garaiko espainol bargoatu bat, Euskal Herriko zenbait argazki eta biblioteka handi bat euskarazko eta euskal gaiezko liburu hornitua ta gutundegizko gordailu berezi bat, harremanak izan zituen euskaldun eta euskaltzaleenak, guziak egoki antolatutik. Hor ematen zituen orduak, bere emazte Frantziakaren laguntza, berea bezala sentitza zuten Euskal Herriaren oroitzapenetan.

Goian bego, gure alde hainbeste egin zuena.

JUAN SAN MARTIN

Nos causó honda pena la noticia del fallecimiento del euskarófilo checo Norbert Tauer. Era un gran enamorado de nuestro pueblo y nuestra lengua y son famosas sus relaciones epistolares en euskara con vascófilos contemporáneos, así como sus llamadas con escritos que constituían verdaderas manifestaciones hacia la concienciación de los euskaldunes por su lengua y por el desarrollo de su literatura. Uno de esos animadores que trajo la esperanza por la suerte del vasqueño en aquellos años cruciales, de mayor marginación, cuando el desánimo y el abandono cundía sobre los que lucharon en la guerra civil y en consecuencia afectaba a la generación de posguerra. Tauer mantuvo su correspondencia en euskara con

*cuantos por entonces se interesaban por el vasqueño, y por ello resultó ser ganador entre los años 1955 y 1962, consecutivamente, del premio instaurado por la entidad Euskaltzaleak de Buenos Aires para la persona que más cartas escribiera en euskara; y a finales de 1962, con una extensa introducción donada por nosotros, la situación de nuestra lengua y sus posibilidades dinamizadoras de los que por entonces la practicaban por escrito, una selección de 25 de sus cartas numeradas, más cinco cartas compuestas por el mismo en vasqueño, dieron a formar el librito titulado **Bere idazkiak** (Sus escritos), que vio la luz en Buenos Aires.*

*Pero, al propio tiempo, Norbert Tauer fue un gran propagador de nuestra lengua y nuestra literatura en Checoslovaquia. Escribió sobre ella en diversas publicaciones y en su obra **Slovník spisovatelů, Španělsko portugalšsko** (Diccionario de los escritores de España y Portugal), publicado por Odeon de Praga en 1968, que abarca, además del castellano y el catalán, gallego y euskara. Tauer ocupó en la confección de una breve historia de nuestra literatura que lleva en la introducción, más en la inclusión de numerosas cartas vascongadas que figuran entre las obras de autores que recoge aquel volumen.*

*En mi libro **Bidez** (1981) le dediqué varias páginas perfilando su vida y su pensamiento en labor en torno al vasqueño. Nació en Pizen-Pilsen (Checoslovaquia) el 6 de junio de 1898 y falleció el pasado 28 de enero en Praga, donde vivió la mayor parte de su vida. En la misma capital estudió en la Escuela Superior de Comercio, llegó a dominar varias lenguas y fue agregado comercial en la Embajada de España en París y Madrid. Comenzó el aprendizaje de la lengua vasca con la gramática de Campión y desde 1928 colaboró en euskara en diversas publicaciones de divulgación cultural. Fue miembro honorario de la Real Academia de Lengua Vasca—Euskaltzaindia y de Euskaltzaleak de Buenos Aires, y miembro correspondiente del Instituto Americano de Estudios Vascos.*

Elkar lanean

Eguneroko ihardunketan dihardu bizitzaren kurrupak. Atsedengabe gabeko arriketa behin eta berriz azaltzen zaigu, bere agerpenak jantzi desberdinez estaltzen baditu ere. Eta historia berri, izandako jazoera, gertuera, ekintza eta ahalegin berberetaz dago idatzia, nahiz eta gure dimen apalak alderantziz iste izan. Hortatik, hain zuzen ere, "Zer barri?...Zaharra barri" esatera, herri filosofiarik sakonenetan oinarrituriko arrazoiemendua.

Duela denbora gutxi herkieko dudak Juanita Unzueta-ek bere etxera joan nendin deitu ninduen. Ez al dut sekulan emakume honetaz ezer idatzi? Bada, Juanita herriarik sortutako diamante bat dugu, bere erroak non dituen garbi dakusan diamante gordina. Bertsolari, antzerkigile, ohi-tzura zaharren euskarri zindoa... hoiak eta are titulu gehiagorik eman ahal izango genitoke gure Juanitari. Baina bada bat, gutuzion gaintik azpimarra daitekeena: herriaren aldeko langile nekazaina. Buruan beti gure kulturaren aldeko proiektu- ren darabilena. Hórxie da Juanita.

Bada, nioen legez, Aramaiora abiatu nintzen igandeko arratsalde hartan harek zer eskaintzen zidan ikusteko. Kanpoko hotzak sukaldetako giroa ekela epekeratzen zuten. Efa Juanitik Aramaioko notariaren aurrean iragan mendearen sinaturiko itun bat erakutsi zidan. Etxeko bere paper zaharren artean aurkitu omen zuten eta biok aztertut behar genuela oti zitzaion. Kontratu irakurri beraz nintzen laster irakurleak aparteko usainik hartzen dio idazkiari. Ez dut iste itun hau berresailen bakarra izango denik. Beraz, ez dut lerro hauek idaztean inongo orjinaltasunik azaltzen. Hori pentsatzen dut, behintzat. Baina, batera, ez defa hain arrunta deritzaidalako gaurko aipamen hau egitea egoki iruditu zait.

Maioarzoaren eskubidea izan da erabida

Euskal Herriko zenbait herrialdeetan, ondare-transmisioetan, hau gurasoengandik seme-alabengana eman denean. Eta denok dakigu zenolako ondoriarik ekarri dion sistema horrek. Ez dut esaten, kontuz, sistema txarra danik. Baina, gauzarik gehienetan legez, zenbait ondoren ez hain onik sortu zuen.

Guraso zaharrak maizterrak zireen Gurcía auzoko baserri batetan eta heurenkin semerik zaharrena bizi zen, ezkontuta. Baserria eta honen soroak haundiak ei ziren, haundiegia- k behar bada, lau maizterretzat. Eta egin omen zuten guzti hura behar bezala gobernatu. Beste semea etxetik kanpo ziharduen lanean eta deitua izan zen, etxera lehin, bere lan- ginta premiatsua baitzuten baserria aurtera atera ahal izateko. Ezetza eman zien lehenda- bizi baserrian ez zuela bere etorkizuna garbi ikusten argumentatzen zuelarik. Etxearen irabaz lezakeena gutxiago izango litzatekeela pentsatu bide zuten semen ezkongak, eta ezetz borobila eskaini zien.

Baina baserrian jarraitzen zutenek erautsi egin zitoen eskabidea beste era batez zegite- larik: Mankomunitate bat sortuko zuten bosten artean, eta seme gaztea ezkontuko balitz, baita honen andreak ere hartu ahal izango luke parte ekartearen, nahi izanez gero—jal- lind—eskubide guztiez. Gustatu ei zitzaion asmoa gazteari eta Mankomunitatearen idaz- kija Aramaioko Lorenzo Begoña notariarekin egin zen.

Itunean zehar lan kontratu baten baldin- tzak irakur daitezke Lehen arauan sinatzaile- leen fede onari egiten zaio dei. Nor bere indar gutxi bala dadin etxeko ongitasunaren alde. Bakoitzaren ondarea Mankomunitatearen zerbitzuan ipintzen da, baita Elkartearen eskubideak ere partaideen artean banatu behar direlarik. Elkarte desinez gero, on- tasan guztiak—baita semen andreak ezkon- tzerakoan ekarritakoak ere—hiru zatitan ba-

natu behar ziren, gurasoak bizirik baldin bazeuden. Hauek behin hilz gero, bi ziren egin beharreko zatik. Hildakoa semetario- k bat bazen alarguntasun zenduetan eskubideak heredatzen zituen... ondorengorik eukiz gero. Osterantzean, borondate onak eta Bizkaiko Foruak agindutako bete behar zen.

Itun praktikoa bat, ene ustez, iragan mende bukaeran aramaiork hauek egindakoa. Gure gizartearen elkar lana hain hedatua dugularik—ez ahaztu, bestealde, Aramaio Arrasate- tik zortzi kilometrotara dagona—izakera kon- kretu batek denboran zehar sortzen dituen mugimendua—giza mugimenduk gaurko kasu honetan—ez ote diren antzerakoak pen- tsatzeraz ipintzen naiz. Berzeko bizimodu eta pentsamolde baten garraigailu eta arrazoia bera ditugu geneak, hauen bidez guraso- engandik hartutako nolokotasunak belaualdiz belaualdiz iragaroten direlarik.

Idazkija gure Herriko trajikomediaren osag- rari batez amaitzen da. Notariak, gaztelera- z idatzitako kontratua euskaratu egin behar die sinatzaileei, ulertzen ez duten lerro hain az- pihen heuren izenak ezarri baino lehenago. Alde honetatik geneek txirrist egiten dutela deritaz, gaurtegun ez baitluxe funtzionari publikoak zergaitik itzulpenik egin behar izango...

Josemari VELEZ DE MENDIZABAL

A nadie escapa que en el proceso diario de la vida se dan hechos que nada tienen de originales, siendo repetición de otros que en circunstancias parecidas y épocas pasadas fueron ya constatados. A través del núcleo de las células germinativas se transmiten de padres a hijos cualidades propias, dando de esta manera continuidad a una manera de pensar, de vivir, que de otra manera se vería interrumpida con la desaparición física de las personas. Se trata de la herencia genética.

Todo esto viene a cuento de una escritura

pública del siglo pasado realizada ante el notario de Aramaiora y que hace referencia a la formación de una Mancomunidad de trabajo familiar. Tuve noticia de la existencia de este contrato a través de esa infatigable trabajadora en pro de nuestra cultura que es la amable Juanita Unzueta, quien lo había encontrado entre sus papeles viejos.

La formación de la escritura de constitución de la Mancomunidad de trabajo se hizo en una iniciativa de un anciano baserritarra del pueblo de Gureya de Aramaiora, quien convino con el mayorazgo casado en el caserío, y otro con el que para poder sacar la hacienda adelante era necesario el concurso de toda la familia. Tanto los padres como los hijos ponían condiciones antes de elevar a escritura pública un acuerdo de unión, comprometiéndose a trabajar conforme a sus respectivas fuerzas para el bienestar y la prosperidad de la casa. Se estipuló la forma de participación en la Mancomunidad y la manera de dividir, en caso de separación, los bienes aportados y generados por el grupo.

Se hace capítulo aparte de los derechos hereditarios en caso de fallecimiento de cualquiera de los contratantes, dejándose claro que si el fallecido fuera alguno de los hijos, su viuda no tuviera sucesión, se arreglaría el contrato de la manera más armoniosa posible y correspondiente a lo que preveía el Fuero de Vizcaya.

Es, en mi opinión, un contrato curioso, cursar, quizás, de otros posteriores más sencillos en torno al trabajo comunitario.

Termina la escritura especificando el método que ha tenido que traducirla literalmente al vasqueño para su inteligencia por los interesados. Los genes no deben de transmitirse sólo de lingüísticos, ya que hoy en día no es suficiente que aquel funcionario público que interprete.